

Miljøverndepartementet

Deres ref:
Vår ref: 50/2013-645.22
Sted: Trondheim
Dato: 1.3.2013

Kvalitetsnorm for villaks

Viser til brev om høring av forslag om "Kvalitetsnorm for villaks" i Norge av 17. januar 2013.

Det er positivt at Miljøverndepartementet har utviklet et system for kvalitetsnorm for villaks. Forskere i NINA har sammen med forskere fra HI, VI, NIVA, UNI Miljø og Universitetet i Tromsø gitt bidrag til det faglige grunnlaget for kvalitetsnormer gjennom sitt arbeid med Temarapport 1 fra Vitenskapelig råd for lakseforvaltning. NINA har tro på at kvalitetsnormene vil bli et viktig og nyttig verktøy for å få bedre kunnskap for de enkelte villaksbestander og bidra til å ivareta og sikre villaksbestandene i Norge for framtida.

Målet med kvalitetsnormen er å utvikle et verktøy som beskriver tilstanden til de enkelte laksebestandene, og som bidrar til at målsettingene for disse klargjøres og nås i størst mulig grad. I lys av ulike interessekonflikter rundt bevaring og bruk av villaks kan også kvalitetsnormen være nyttig for å avklare kunnskapsgrunnlaget for de avveininger som villaksforvaltningen bygger på. Kvalitetsnormen bygger på naturmangfoldloven. I tillegg er bl.a. Laks og innlandsfiskloven og Vanndirektivet viktige i forhold til forvaltning av laks. Det er behov for å presisere nærmere forholdet mellom disse virkemidlene, og spesielt forholdet til god økologisk tilstand etter Vannforskriften.

I det følgende er det kommentarer til de enkelte artiklene i Vedlegg A og vedlegg I, II og III:

I Artikkel 2 står det: *Kvalitetsnormen fastsetter grenseverdier for kvaliteten av villaksbestander basert på bestandenes reproduksjon, høstingspotensial og genetiske kvaliteter, jf. Vedlegg I, II og III.*

Delnorm genetisk integritet består av elementene: artshybridisering, % genetisk oppdrett i gytebestand/ ungfiskbestand og seleksjon. Dersom én av disse elementene tilsier at delnormen ikke er oppnådd, gjelder dette for hele delnormen genetisk integritet.

Bruken av begrepet % genetisk oppdrett i gytebestanden kan gi rom for misforståelser. Det bør presiseres at med gytebestand menes bestanden av laks født i naturen, dvs. etter at rømt

oppdrettslaks er trukket fra. Det er også rom for tolkning av begrepet "genetisk oppdrett" og det anbefales at dette begrepet presiseres.

Miljøverndepartementet foreslår at bestandenes genetiske integritet kartlegges med bruk av genetiske markører, og at data for innslag av rømt oppdrettsfisk brukes som støtteinformasjon for tolking av data fra genetiske markører.

Det er etter NINAs vurdering lagt for lite vekt på innslaget av rømt oppdrettsfisk i bestandene. Utvikling og bruk av genetiske markører er i startfasen, mens bruk av skjellanalyser er utprøvd i stor skala i mer enn 20 års overvåkning. Det er flere årsaker til at innslaget av rømt oppdrettsfisk i bestandene er viktig:

1. Det er grunn til å tro at de genetiske markørene i liten grad kan detektere historisk genetisk innkryssing (1980-tallet), mens en beskrivelse av status i forhold til innblanding av oppdrettslaks bør inkludere hele tidsperioden.
2. Skjellanalyser inkluderer ikke bare klassifiseringen av oppdrettslaks og villaks men også alder og vekst (og tilbakeberegning av årsklasse). Dette er viktig kunnskap for å undersøke sammenheng mellom andeler av oppdrettslaks i gytebestanden og genetisk innkryssing i den enkelte årsklassen.
3. Modellering basert på andeler av oppdrettslaks i bestanden har et stort potensial for å bli et bedre (bl.a. ved inkorporering av genetisk informasjon) forvaltningsverktøy i framtiden.
4. Andel rømt oppdrettslaks er nødvendig for å beskrive økologiske effekter: et eksempel kan være om førstegenerasjons avkom av oppdrettslaks (inklusive hybrider med villaks) produseres i stor skala men dør før de når kjønnsmodning. I et slikt tilfelle skjer det ingen direkte genetisk endring i populasjonen, men det kan ha store konsekvenser for bestandens produktivitet og levedyktighet. Et annet eksempel er om oppdrettslaks graver opp villaksens gytegroper.

I Artikkel 4 står det "*Klassifisering og overvåkning etter kvalitetsnormen skal utføres av et vitenskapelig fagmiljø med særskilt kompetanse på villaks som pekes ut av Miljøverndepartementet*".

Her er det viktig at det er kontinuitet i dette arbeidet siden det kan være store årlige variasjoner i både bestandsforhold og miljøforhold. For å sikre et godt faglig grunnlag for vurderinger og klassifisering er det viktig med gode overvåkningsserier og indekssvassdrag, samt oppbygging av databaser som er tilgjengelig for fagmiljøene. Overvåkningsprogrammet må ha samarbeid med og datadeling med andre relevante program som har relevans for villaks og dens miljø. I forhold til valg av fagmiljø er det viktig at det legges stor vekt på vitenskapelige kvalifikasjoner og kontinuitet i datainnsamlingene. Oppdraget er ikke egnet for å deles opp i flere vassdragsvise eller regionale områder.

I Artikkel 4 står det videre "*Miljøverndepartementet fastsetter hvilke villaksbestander som skal klassifiseres etter kvalitetsnormen i samsvar med vedlegg I*". I bakgrunnsnotatet står det: "*Departementet foreslår at 99 norske villaksbestander skal klassifiseres etter normen. Disse*

bestandene utgjør grunnlaget for omlag tre fjerdedeler av den samlede produksjonen av villaks i Norge. Det er aktuelt å utvide dette antallet på sikt, slik at samtlige reproduserende bestander vil bli omfattet. Høringsinstansene bes komme med synspunkter på dette. Klassifiseringen etter normen baserer seg på kvaliteten og utviklingen for villaksbestandene de siste fem år, tilsvarende en gjennomsnittlig laksegenerasjon“.

Det henvises her sannsynligvis til de bestandene som er presentert i NINA rapport 782 (med data tom 2009). Det er imidlertid uheldig å begrense seg til disse elvene. Selv om de bestandene hvor NINA har modellberegninger utgjør mer enn 3/4 av lakseproduksjonen, vil det sannsynligvis være flere av de mindre bestandene det også er viktig å få vurdert fordi de er truet i forhold til genetisk integritet. NINA arbeider nå med en oppdatering av disse beregningene (tom år 2012) slik at i løpet av våren vil det komme flere elver med tilstrekkelige elvespesifikke observasjoner. I tillegg kan de resterende elvene vurderes basert på regionale verdier for rømming, og det kan være svært uheldig om disse ikke kommer med i klassifiseringen. I en slik sammenheng bør det være mer presis beskrivelse av en opptrappingsplan enn at “*det er aktuelt å utvide dette antallet på sikt*”. Vi vil også her nevne at Vitenskapelig råd for lakseforvaltning gir vurderinger av mer enn 200 enkeltbestander i sin årlige rapportering om status for norske laksebestander (se for eksempel Vedleggsrapport 4b fra 2012 på www.vitenskapsradet.no). Det bør derfor være en klar ambisjon om at kvalitetsnormsystemet benyttes på alle disse bestandene.

Videre i Artikkel 4 står det “*Direktoratet for naturforvaltning skal hvert 5. år publisere en oppdatert oversikt over kvaliteten for den enkelte bestand*”.

Her er det viktig med en presisering av at dette ikke betyr at klassifiseringen kun skal foretas hvert 5. år, men at klassifiseringen foretas årlig mens oversikten kun publiseres hvert 5. år. Mye kan skje i løpet av fem år. Så lenge skjellmaterialet fortsatt vil bli samlet inn og identifisert årlig, og andelene rømt laks i bestandene estimeres, vil det være “lett” å foreta nye, årlige modellberegninger for disse. Der er usikkert om hvert 5. år er en tilstrekkelig frekvens for genetiske prøver. Genflyten fra en ekstrem rømmingsepisode vil kun være synlig i en kohort (årsklasse), og med en 5-års frekvens på samplingen kan det være en risiko for å ikke oppdage en slik hendelse.

I Artikkel 5 står det “*I tilfeller hvor hensynet til andre viktige samfunnsinteresser veier tyngre enn hensynet til en villaksbestand kan normen fravikes av den aktuelle vedtaksmyndighet.*”

Det er viktig med en presisering av dette slik at det ikke er rom for ulike tolkninger. På samme måte som kvalitetsnormen for villaks setter opp kvalitetskrav til villaksbestanden bør det utarbeides kriterier for “*hensynet til andre viktige samfunnsinteresser*”. Dette for å unngå at dette blir en generell unntaksbestemmelse.

Når det gjelder nasjonale laksevassdrag som er en særlig ordning opprettet av Stortinget, er det kun Stortinget som kan gjøre endringer. Selv om dette er beskrevet i notatet om bakgrunn for arbeidet med kvalitetsnormen vil det være formålstjenlig med en egen Artikkel om nasjonale laksevassdrag for å gjøre dette entydig.

I Artikkel 7 står det "Tiltak for å nå normen treffes innenfor den enkelte myndighets ansvarsområde."

Dette er i henhold til sektorprinsippet, og det er avgjørende at det etableres virkemidler som sikrer at dette blir fulgt opp.

Kvalitetsnorm for villaks er et viktig nybrottsarbeid i natur- og ressursforvaltningen, og NINA bidrar gjerne med vår kompetanse og erfaring i videreutvikling og implementering av systemet.

Med vennlig hilsen

Norunn S. Myklebust
Adm. direktør